

UNA ORTOTIPOGRAFIA FRANCESA DE JAUME BRO, IMPRESSOR OCCITÀ DEL SETCENTS ESTABLERT A GIRONA

PEP VILA

Dom Alexandre Olivar, en el segon volum del *Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca del Monestir de Montserrat*,¹ descriu, sumàriament, el manuscrit registrat amb la cota 1296, amb aquest formulari:

*Remarques / concernant l'art / de l'imprimerie, avec des plans de la pluspart des impositions / J. M. J. / A Montauban. / Par Bro Imprimeur et libraire. 1699. / Pour l'usage de Jaques Bro son frere. Segle XVIII. 128 pàgs, més 7 fulls no numerats. 220 x 170 mm. Enquadernació antiga de pergamí. A la fi del volum "seguixen quatre fulls absolutament blancs; al dors del full cinquè": *Modo de dorar sobre los fulls; pendràs lo llibre y lo posaras a la prensa*, etc. En els dos fulls següents, o sigui, en els darrers del llibre, hi ha altres *receptes per dorar i per fer vernis*. La lletra sembla del mateix segle XVIII.*

Els estudiosos i els interessats en la història de la impremta i del llibre a la ciutat de Girona, i dels llibres en general, tenim un deute immens amb el doctor Enric Mirambell, estudiós d'aquesta disciplina. A la família d'impressors de cognom Bro, que sapiguem, hi ha dedicat dos estudis. El primer, de caire més general, dins la *Història de la impremta a la ciutat de Girona*²; un segon, més aprofundit i detallat, dedicat a tota aquesta família de llibreters i d'impresors³. A grans trets, direm que Gabriel Bro fou un gravador, impresor i llibreter documentat a Girona entre 1708 i 1743, que tingué un fill també de nom Gabriel. Jaume Bro deu ser un germà del primer Gabriel.

¹ Publicacions de l'Abadia de Montserrat, "Scripta et Documenta", vol. 41, 1991, pàg. 41.

² Ajuntament de Girona, IEG, 1988, pàgs. 55-66.

³ *La familia Bro, d'impressors gironins*, "AIEG", vol. XXVII, 1984, pàgs. 249-311.

REMARQUES

CONCERNANT L'ART
DE L'IMPRIMERIE,

AVEC

DES PLANS

DE LA PLUSPART DES
IMPOSITIONS.

J. M. J.

A MONTAUBAN.

Par Bro Imprimeur et Libraire.
1699.
Pour l'usage de Jaques Bro son frere.

Aquests i altres familiars mantingueren el negoci familiar a Girona fins a la fi del segle XVIII. Segons ens recorda Mirambell:

L'origen de la família Bro [Gabriel Bro, pare i fill, Jaume Bro⁴, Miquel Bro, Francesc Bro i Sala, Josep Bro i Claramunt, Maria Nicolau, viuda Bro] el trobem al regne de França. Gabriel major va treballar a Montauban durant les dues darreres dècades del segle XVII; d'allí passaren a Barcelona, i de la ciutat comtal es traslladaren a Girona l'any 1703, després d'un negoci d'impresma fallit a la capital catalana; precisament per les dificultats que en la ciutat partidària de la causa de l'Arxiduc trobà Gabriel Bro⁵, per la seva condició de francès, prengué la decissió de traslladar-se a Girona".⁶

Aquest art d'imprimir, unes *Remarques*, conservades a Montserrat, obra interesantíssima, escrita en francès, hauria pertangut a un Jaume Bro, possiblement germà d'en Gabriel pare. Pel títol del llibre sabem que, a la fi del segle XVII, la família posseïa a Montauban⁷, actual capital del departament de Tarn i Garona, un negoci d'impresma i de llibreria.

El manuscrit montserratí és un manual, un llibre mestre que els servia de guia, del qual no tinc coneixement que fos imprès. Fou escrit o copiat per J. M. J., unes inicials que no he sabut identificar. El volum mostra, una vegada més, la beneficiosa influència de mestres alemanys primer i més tard francesos sobre les tècniques i l'art d'imprimir llibres a casa nostra. A Barcelona també havien treballat altres impressors francesos. Al segle XVI senyoreja la figura del provençal Carles Amorós. Al segle XVII documentem la presència de Claudi Bornat i de l'aquità Pere Lacavalleria.

⁴ Ens consta que Jaume, actiu a Girona entre 1703 i 1768, era natural de la ciutat de Rodez... i que el seu pare es deia Jaume... La primera vegada que trobem documentació que s'hi refereix és en ocasió de la compra de llibres i materials de llibreter realitzada el tretze de gener de 1708 a la vídua de Rafel Trellas. En aquesta operació figura com a fiador Gabriel Bro. Jaume Bro tenia la botiga instal·lada al carrer Ballesteries. Sabem que encara vivia l'any 1766, quan el seu fill Miquel va atorgar testament (Mirambell, *La família Bro...* pàg. 255).

⁵ Hom coneix de Gabriel Bro un fullet imprès a Barcelona: Ennesel Lano, *Les grans virtuts y moltes excelencias del humil, senzill y despreciat Jument...* (Barcelona, Gabriel Bro, 1700)

⁶ *La família Bro...*, op. cit., pàg. 250.

⁷ Encara que segons Mirambell, Jaume Bro fos nascut a Rodez, en els catàlegs de la Biblioteca Nacional de França he trobat documentada la presència a Montauban de dos impressors i llibreters d'aquesta família: Raymond Bro (1686-1701) i A. Bro (1717).

El manuscrit, del qual en copio l'índex, és una mena *d'instructio operas typograficas* que servia per preparar originals molt artesanalment. L'obra té dues parts. En la primera tracta de la gramàtica francesa, de l'accentuació, la puntuació, la composició i l'ornamentació de la pàgina, instruccions sobre l'art d'imprimir, l'ús de vernissos, tintes, etc. En una segona amb la rúbrica *impositions*: hi ha un plec de prescripcions i consideracions més tècniques sobre l'art d'imprimir que afecten la composició dels plecs del llibre, el treball amb diversos formats de folis.

Desconec si Jaume Bro, que té una producció tipogràfica notable en nombre de publicacions i també pel que fa a la qualitat dels treballs realitzats, va tenir en compte les observacions d'aquesta tipografia familiar relatives a l'elegància i el desgast de tipus, els marges, l'espessor de la composició, els formats, etc.

El fet que aquestes *Remarques* continguin, a la fi del volum, unes receptes copiades en català demostra que van ser usades en els tallers de Barcelona i/o Girona regentats per aquesta família. Espero que aquest document sigui útil als estudiosos de la història de la impremta. Convé recordar que encara no posseïm cap història ben documentada del llibre a Catalunya.

TABLE DE CONTENU AU PRESENT LIVRE

Explication des termes ou façons de parler de la grammaire, p. 1.
De la ponctuation des accens, p. 7.
Remarques de monsieur Resserre, p. 13.
Des accens grave, aigu et circonflexe, idem.
De l'apostrophe, p. 16.
De la división, p. 18.
Des lettres capitales, p. 21.
Du <i>c</i> el de l' <i>s</i> où plusieurs ouvriers mettent l'un pour l'autre
Du mot de <i>quand</i> ou plusieurs mettent un <i>d</i> pour un <i>t</i> , p. 25.
De la ponctuation, idem.
De la virgule, p. 28
Du point virgule, ou punctum cum virgula, p. 32.
Des deux points, idem.
Du point interrogatif, p. 33

- De l'admiratif, idem.
- Du point, p. 34.
- De la parenthese, idem.
- De l'ornement qu'un bon imprimeur doit faire dans son ouvrage à l'égard de la composition, p. 37.
- De ce qui regarde la presse, p. 45
- Des bates, p. 47.
- De l'ancre d'imprimerie, p. 55
- Pour faire le vernis, p. 46
- Du noir de fumée, p. 62
- De l'ancre rouge, p. 63
- Du rouge-noir, p. 66
- De l'ancre (sic), [*encre*, tinta] pour la taille douce, p. 72

DES IMPOSITIONS

- De l'in-folio, p. 73
- De l'in-quarto, p. 75
- Plan de l'imposition in-quarto par demi feuille, p. 77
- Plan de l'in-quarto par feuille entiere, p. 79.
- Remarques de l'imposition in octavo, p. 81.
- Plan de l'in-octavo par demi-feuille, p. 83
- Plan de l'in-octavo par feuille entiere, p. 85
- Remarques de l'imposition in-douze carton en dedans page, p. 87
- Remarques de l'imposition in-douze carton en dehors page, p. 91
- Plan de l'in-douze par demi feuille carton en dedans, p. 94
- Plan de l'in-douze par feuille entiere carton en dedans, p. 95
- Plan de l'in-douze par demi feuille carton en dehors, p. 99
- Plan de l'in-douze par feuille entiere carton en dehors, p. 97
- Plan de l'in-douze par demi feuille carton en dedans, p. 99
- Remarques de l'imposition in-seize, p. 101.
- Plan de l'in-seize par demi feuille, p. 102
- Plan de l'in-seize par feuille entiere, p. 103
- Remarques sur l'imposition in-dix-huit, p. 104
- Plan de l'in-dix-huit où le dernier cayer s'encaderné, p. 107

- Plan de l'in-dix-huit où les trois cayers s'encadernent, p. 109
Plan de l'in-dix-huit où le second cayer s'encaderne, p. 111
Remarques des impositions in-vingt-quatre, p. 113
Plan de l'in-vingt-quatre par feuille entiere, p. 115
Plan de l'in par demi feuille, p. 117
Autre plan de l'in-vingt-quatre par feuille entiere, p. 119
Autre plan de l'in par demi feuille, p. 121
Remarques de l'imposition in-trente-deux, p. 122
Plan de l'in par feuille entiere, p. 124
Plan de l'in-trente-deux par demi feuille, p. 125
Maniere de dorer sur tranche, p. 127.